

на засадах конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації, а також державного контролю за безпечністю та якістю сільськогосподарської продукції.

Серед основних напрямів правового регулювання можна назвати встановлення та удосконалення правового статусу учасників аграрного ринку, відносини щодо ціноутворення, забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції, державного регулювання аграрного ринку.

З урахуванням того, що чітке визначення аграрного ринку як об'єкту правового регулювання дозволить за допомогою комплексу правових заходів, спрямованих на певне коло суспільних відносин, що складаються в межах аграрного ринку, поступово підвищити ефективність функціонування аграрного сектора економіки пропонується розробка та прийняття стратегії розвитку аграрного ринку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гофман М.О. Економічна сутність аграрного ринку [Електронний ресурс] // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Випуск 6. Том 2. – Полтава, 2013. – С. 126 – 130. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua>.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Київ: Правова єдність, 2010. – 525 с.
3. Лившиц С.З. Теорія права. Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 224 с.
4. Иванюк А.В. Правовые проблемы создания холдинга: На примере железнодорожного транспорта: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 [Электронный ресурс]. – М.: РГБ, 2006. – 139 с. – Режим доступа: <http://www.disscat.com/content/pravovye-problemy-sozdaniya-kholdinga-na-primere-zhelezнодорожного-transporta>
5. Парашук С.А. Рынок как объект правового регулирования [Электронный ресурс] // Законодательство. – 2002. – № 7. – Режим доступа: www.for-expert.ru/.../zakonodatelstvo-7-2002...
6. Халфина Р.О. Современный рынок: правила игры. [Электронный ресурс]. – М., 1993. – 138 С. – Режим доступа: <http://www.lawlibrary.ru/izdanie4930.html>
7. Павлинич Н.Ф. Теоретичні основи обґрунтування дефініції “ринку сільськогосподарської продукції” // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 85 – 92.
8. Семчик В.І. Теоретичні засади формування організаційних та правових інститутів аграрного ринку / В.І. Семчик // Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного та земельного ринків в Україні: наук. доп. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 5-18.
9. Мамчур В.А. Аграрний ринок як інститут розвитку аграрного бізнесу [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2342>
10. Мочерний С.В. Економічна теорія. Посібник / С.В. Мочерний. – К.: Вид. центр “Академія”, 2003. – 656 с.
11. Шпикуляк О.Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку // Економіка АПК. – 2009. - №7. – С. 120 – 127.

УДК 349.6

ЩОДО ЮРИДИЧНОГО ПОНЯТТЯ ВІДХОДІВ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ І РОЗМЕЖУВАННЯ З СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ

Трегуб О. А., аспірант Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Трегуб О. А. Щодо юридичного поняття відходів: законодавче визначення і розмежування з суміжними поняттями.

У представленій статті досліджується юридичне поняття відходів. Головною метою цієї статті є обґрунтування пропозицій щодо усунення колізії у законодавчому визначенні відходів і розмежування юридичного поняття відходів з окремими суміжними поняттями. В статті аргументується необхідність узгодження визначень відходів, що встановлюються різними нормативно-правовими актами, із Законом України «Про відходи». Також обґрунтовується, що узгодженню з концептуалізованим законодавчим визначенням відходів підлягає і визначення відходів як об'єкта класифікації. Особливої уваги приділено розмежуванню юридичних понять відходів і вторинної сировини. В статті досліджується новітній європейський досвід щодо обмеження юридичного розуміння відходів через поняття кінця їх режиму, закріпленого Директивою 2008/98/ЕС про відходи. На законодавчому рівні пропонується встановити загальні та спеціальні вимоги належності окремих речовин, матеріалів і предметів до вторинної сировини.

Ключові слова: юридичне поняття відходів, законодавче визначення, суміжне поняття, вторинна сировина, утилізація.

Трегуб А. А. К юридическому понятию отходов: законодательное определение и размежевание со смежными понятиями.

В представленной статье исследуется юридическое понятие отходов. Главной целью этой статьи является обоснование предложений по устранению коллизии в законодательном определении отходов и размежеванию юридического понятия отходов с отдельными смежными понятиями. В статье аргументируется необходимость согласования определенных отходов, которые устанавливаются разными нормативно-правовыми актами, с Законом Украины «Об отходах». Также обосновывается, что согласованию с концептуализированным законодательным определением отходов подлежит и определение отходов как объекта классификации. Особое внимание уделено размежеванию юридических понятий отходов и вторичного сырья. В статье исследуется новейший европейский опыт по ограничению юридического понимания отходов посредством понятия конца их режима, закрепленного Директивой 2008/98/ЕС об отходах. На законодательном уровне предлагается установить общие и специальные требования отнесения отдельных веществ, материалов и предметов ко вторичному сырью.

Ключевые слова: юридическое понятие отходов, законодательное определение, смежное понятие, вторичное сырье, утилизация.

Tregub O. A. Concerning the legal concept of waste: legislative definition and delineating with adjacent concepts.

The present paper studies the legal concept of waste. The main aim of this paper is to ground the propositions to eliminate collision in legislative definition of waste and to delineate the legal concept of waste with detached adjacent concepts. The paper argues that it is necessary to conform definitions of waste from different acts of the legislation to the Law of Ukraine on waste. It is also proved that the definition of waste as a classification object should be conformed to conceptualized legislative definition of waste. Special attention is given to delineating the legal concepts of waste and secondary raw materials. The paper investigates up-to-date European experience on restricting of the legal understanding of waste by means of the concept of end-of-waste status that fixed by the Directive 2008/98/EC on waste. It is proposed to set up general and special legislative demands for belonging of some substances, materials and objects to secondary raw materials.

Key words: legal concept of waste, legislative definition, adjacent concept, secondary raw materials, recovery.

Постановка проблеми. Поняття відходів як складного і багатогранного явища суспільного життя визначається у межах різних сфер наукового знання та людської діяльності, у тому числі – у юридичній сфері. Юридичне визначення відходів може бути законодавчим і доктринальним (науковим).

Законодавче визначення відходів представляє особливий інтерес для дослідження, оскільки прямо і зворотно пов'язане з існуючими відносинами у сфері поводження з відходами та здатне справляти на них коригуючого, стабілізуючого і іншого впливу. Це обумовлено тим, що таке визначення: опосередковано виражає досягнутий культурний і технологічний рівень суспільства, які обумовлюють характер ставлення до відходів і їх сприйняття; є показником співвідношень і пріоритетів в економічній, соціальній та екологічній складових державного розвитку; закладає підвалини правового регулювання поводження з відходами; закріплюється як норма-дефініція права, характеризується загальнообов'язковістю і забезпечується державним примусом. Разом з тим наразі існує декілька підходів до визначення такого поняття, що стримує як розвиток законодавства, так і практику поводження з відходами.

Однією з головних причин виникнення в Україні кризової ситуації, пов'язаної із відходами, на офіційному рівні визнано недосконалість законодавства та системи державного регулювання у відповідній сфері (поряд із недосконалістю механізму здійснення операцій, відсутністю екологічно безпечних методів та засобів поводження з відходами та ін.) [1]. Самостійним проявом цього недоліку є відсутність внутрішньо (між різними актами національного законодавства) та зовнішньо (між актами національного законодавства і законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС)) узгодженого термінологічно-дефінітивного апарату, який становить конструктивну основу законодавства про відходи, забезпечує єдність і цілісність його системи та практичну реалізацію положень. Безспірно, першою і основною функціональною ланкою такого апарату є поняття «відходи» і його визначення, яке має вичерпно відображати усі необхідні з точки зору права сторони природи відходи.

У зв'язку із вищевикладеним, а також враховуючи зобов'язання, що витікають із Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода про асоціацію) [2], ратифікованої Верховною Радою України та Європейським Парламентом 16 вересня 2014 р., визначення відходів за законодавством України потребує ревізії на предмет одноманітності (не стосується спеціальних визначень цього поняття, про що йтиметься далі) його конструкції у різних нормативно-правових актах. Окрім цього, юридичне розуміння відходів має певні межі, одним із способів встановлення яких є розмежування відходів з суміжними поняттями.

Усе зазначене вище свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти заявленої теми виступали предметом розгляду вітчизняних вчених. В юридичній науці під різними кутами зору зазначені питання досліджено у працях В. І. Андрійцевої [3], Н. О. Максименцевої [4], В. О. Юрескул [5] та інших. Вагомий внесок у вивчення проблем, пов'язаних із законодавчим визначенням відходів і їх розмежуванням з суміжними поняттями, належить також представникам економічної науки і науки бухгалтерського обліку – Г. П. Виговській [6], Ю. М. Маковецькій [7], В. С. Міщенко [6; 7], Т. Л. Омеляненко [7], В. В. Пікінер [8] і іншим. Зокрема, названими вченими розкрито зміст і особливості окремих юридичних ознак відходів, аргументовано доцільність або недоцільність розмежування поняття відходів із такими поняттями, як «вторинні ресурси», «вторинна сировина», підготовлено пропозиції щодо удосконалення законодавчого визначення відходів, а також запропоновано варіанти вирішення ряду інших важливих завдань.

Виділення невирішеної проблеми. Разом із тим окремі проблемні питання до цього часу залишаються недостатньо дослідженими.

До таких питань передусім можна віднести колізію у законодавчому визначенні відходів, що виражається суперечністю та неузгодженістю відповідних норм-дефініцій, які містяться у Законі України «Про відходи» (далі – Закон про відходи) [9] та інших нормативно-правових актах. На негативному стані законодавства про відходи у цій частині наголошувалося й у працях окремих вчених, які убачали у такому стані загрозу виникнення проблем при правозастосуванні, а також можливість маніпулювання законодавством для задоволення приватного інтересу [4, с. 152]. Однак виявлення певної проблеми у загальному вигляді, окреслення її приблизних масштабів є лише першим кроком на шляху до комплексного наукового розв'язання цієї проблеми. Ключовими етапами відповідного процесу є ґрунтовна постановка проблеми та вироблення пропозицій щодо її вирішення, заснованих на всебічному дослідженні необхідного теоретичного та емпіричного матеріалу. Вжиття ефективних правотворчих заходів щодо усунення колізії у законодавчому визначенні відходів є неможливим без належного встановлення і детального аналізу усіх формальних та змістовних дефектів досліджуваних норм-дефініцій, які закріплюються різними нормативно-правовими актами.

Інше проблемне питання полягає у розмежуванні юридичного поняття відходів з окремими суміжними поняттями, що, як вже відзначалося, є одним із способів окреслення меж юридичного розуміння відходів. Зокрема, в юридичній та економічній науці останнім часом сформувався принципово відмінні погляди на співвідношення і можливість розмежування таких понять, як «відходи» і «вторинна сировина». Виникнення наукової дискусії з цього приводу обумовлене теоретичним осмисленням існуючого розриву між станом вітчизняної сфери поводження з відходами, її правовим і технологічним забезпеченням, та передовими досягненнями у цій галузі розвинених країн світу. У той же час, беручи до уваги суттєву модернізацію європейської концепції поводження з відходами, часткова адаптація до якої на сьогодні стає юридичним обов'язком України [2], а також нові тенденції в економічній сфері, науковому і науково-технічному просторі, переоцінка усталених законодавчих і наукових підходів щодо розмежування понять «відходи» і «вторинна сировина» стає своєчасною і доречною.

Метою дослідження є обґрунтування пропозицій щодо усунення колізії у законодавчому визначенні відходів і розмежування юридичного поняття відходів з окремими суміжними поняттями.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 1 Закону про відходи (у редакції Закону № 1825-VI від 21 січня 2010 р.) відходами є будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбується, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [9]. Виходячи з того, що Закон про відходи є основоположним і визначає правові, організаційні та економічні засади екологічно безпечного поводження з відходами, визначення відходів, надане цим Законом, можна вважати базовим та універсальним як для застосування, так і для юридичного розуміння відходів у цілому. В основі наведеного національного визначення відходів лежить підхід Директиви Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи (далі – Директива про відходи), яка розглядає останні як будь-яку речовину чи предмет, яких власник *позбується, має намір чи зобов'язаний позбутися* [10].

У той же час багатьма підзаконними нормативно-правовими актами як, наприклад, Положенням про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів [11], Методикою визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства (далі – Методикою) [12], відходи розкриваються у значенні, яке було встановлено Законом про відходи в редакції Закону № 3073-III від 7 березня 2002 р. Зокрема, відходи подаються як будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення та яких власник *повинен позбутися* шляхом утилізації чи видалення. За такої конструкції увага зосереджується лише на обов'язку власника позбутись відходів і не враховується наявність його волі (має намір позбутися) чи волевиявлення (позбувається), як критеріїв віднесення певних речовин, матеріалів і предметів до відходів та розповсюдження на них відповідного правового режиму, що є суттєвим, оскільки «самостійно вирішуючи майбутнє певних речовин, матеріалів чи предметів, власник керується здебільшого економічними факторами» [4, с. 151], а це є частиною комерційного розрахунку.

Окреслена колізія між Законом про відходи та сферою підзаконного нормативно-правового регулювання виявляється й у правозастосовній діяльності, що підтверджується матеріалами судової практики. Господарський суд Львівської області, вирішуючи спір по справі № 914/571/14 про відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, дійшов висновку про необхідність встановлення юридичних ознак відходів. Оскільки спір стосувався забруднення і засмічення земельних ресурсів, для вирішення цього завдання суд узяв за основу визначення відходів, закріплене Методикою [13], що, як вже зазначалося вище, суперечить Закону про відходи у чинній редакції.

Слід мати на увазі, що випадки, коли існує реальна потреба у відмінному від загальноприйнятого у законодавстві (спеціальному) визначенні відходів, є виключенням і обумовлені специфікою потреб правового регулювання. Одне із таких виключень міститься у Законі України «Про альтернативні види палива», за яким відходи – це шлаки та відходи промисловості, сільського господарства, комунально-побутових та інших підприємств, які можуть бути джерелом або сировиною для видобутку чи виробництва альтернативних видів палива [14]. Це визначення складається із набору спеціальних юридичних ознак і має вузькоспеціалізоване та обмежене лише сферою дії відповідного Закону застосування.

Окремої уваги заслуговує визначення відходів, що надане Державним класифікатором України «Класифікатором відходів ДК 005-96» (далі – ДК 005-96). Зокрема, під відходами як об'єктом класифікації ДК 005-96 розуміє будь-які речовини та предмети, утворені у процесі виробництва та життєдіяльності людини, внаслідок техногенних чи природних катастроф, що не мають свого подальшого призначення за місцем утворення і підлягають видаленню чи переробці з метою забезпечення захисту навколишнього середовища і здоров'я людей або з метою повторного їх залучення у господарську діяльність як матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів [15].

Поверхневий аналіз цього визначення вже переконливо свідчить про його невідповідність Закону про відходи. Більш ґрунтовне порівняння дозволяє виокремити принаймні три аспекти, за якими визначення «відходи» ДК 005-96 суперечить адаптованій до законодавства

ЄС дефініції відходів у згаданому Законі: 1) термінологічний (замість науково обгрунтованого поняття «споживання» використовується абстрактна і багатозначна категорія «життєдіяльність людини»); 2) логічний (цілі забезпечення захисту навколишнього середовища і здоров'я людей від шкідливого впливу відходів та їх повторне залучення у господарську діяльність не є взаємовиключними, а невід'ємно доповнюють одна одну як екологічна та економічна складові сталого розвитку); 3) змістовний (сфера, що є джерелом утворення відходів, розширюється за рахунок техногенних і природних катастроф).

Крім цього, за ДК 005-96 юридичне значення має лише місце утворення відходів, при тому що відповідно до Закону про відходи таким місцем визнається і місце їх виявлення. Буквальне тлумачення цього положення ставить під сумнів існування категорії беззахайних відходів, оскільки місце їх виявлення юридичного значення не набуває, а з місцем утворення і власником ними втрачено фізичний зв'язок. Тому для цієї категорії відходів встановлення можливості подальшого використання має відбуватися саме за місцем виявлення, а не утворення, на що і орієнтує Закон про відходи.

Не дивлячись на те, що ДК 005-96 не є нормативно-правовим актом і призначений за законом лише для використання в державній статистиці з метою надання різнобічної та обгрунтованої інформації про утворення, накопичення, оброблення (перероблення), знешкодження та видалення відходів [9], він активно застосовується господарськими судами при вирішенні відповідних спорів. Так, рішенням Господарського суду Сумської області у справі № 920/1920/13 встановлено, що екскременти, сечовина та гній (включно струхлявіле сіно та солома) від худоби належать за ДК 005-96 до відходів виробництва продукції сільського господарства та мисливства за кодом класифікації № 0121.2.6.03. Виходячи із цього зазначений суд визнав безпідставними твердження відповідача про те, що гнієвмісні стічні води не є відходами тваринництва в розумінні Закону про відходи [16].

Проте слід враховувати, що ДК 005-96 може лише сприяти, але не вирішувати питання про те, належить певна речовина, матеріал або предмет до відходів чи ні. Послідовність дій повинна бути такою, що спочатку встановлюється факт належності перелічених об'єктів до відходів і тільки після цього визначається конкретний клас, вид таких відходів та ін.

Іншою проблемною стороною юридичного поняття відходів є його розмежування із суміжними поняттями. Змішування зазначених понять представляє собою негативне явище, що зустрічається як у теорії, так і на практиці. В окремих випадках таке змішування призводить до невирного тлумачення і нецільового застосування норм матеріального права, чим, у свою чергу, можуть порушуватися права та охоронювані законом інтереси підприємств, громадян, інших суб'єктів правовідносин.

Як приклад можна навести складнощі, що виникають при розмежуванні відходів з поняттям «вторинна сировина». В юридичному сенсі витоки цієї проблеми необхідно шукати у чинному законодавстві, яким поняття вторинної сировини, попри доволі широку уживаність, не визначається. Натомість, це поняття розкривається у ДСТУ 4462.0.01:2005 «Охорона природи. Поводження з відходами. Терміни та визначення понять» (далі – ДСТУ 4462.0.01:2005), за яким вторинна сировина – це сировина, отримана в результаті збирання, заготовляння та (або) переробляння відходів і яку використовують замість первинних сировини чи енергетичних ресурсів за наявних організаційно-виробничих і економічних передумов [17, с. 7]. До того ж, ст. 1 Закону про відходи закріплює комплексне поняття «відходи як вторинна сировина». Зокрема, до відходів як вторинної сировини віднесено відходи, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні і/або економічні передумови [9]. Попри певні формальні і змістовні розбіжності, в обох визначеннях вторинна сировина однозначно пов'язується із відходами. За своїм фізико-хімічним станом такі відходи придатні для повторного уведення в господарський обіг.

Правова позиція, згідно із якою вторинна сировина за будь-яких обставин належить до відходів, відома й правозастосовній діяльності господарських судів. У справі № 921/601/14-г/14, яка розглядалася Господарським судом Тернопільської області, відповідач надав докази на підтвердження своїх намірів і можливостей використовувати утворювані ним залишки деревини як вторинної сировини для виробництва паливних брикетів, чим обгрунтував відсутність підстав застосовувати до спірних правовідносин норми законодавства про відходи. З точки зору відповідача законодавче розуміння відходів виключає можливість віднесення до них вторинної сировини. Однак, посилаючись на визначення відходів як вторинної сировини у Законі про відходи, Господарський суд Тернопільської області не узяв до уваги доводи відповідача і зазначив, що розглядувані залишки деревини «все рівно вважаються відходами» [18].

Отже, виходячи із національного законодавства і державних стандартів вторинну сировину складає окрема категорія відходів з освоєним і доступним до реалізації ресурсним потенціалом, а звідси – поняття «вторинна сировина» є вужчим за поняття «відходи», частина яких на сучасному етапі не використовується і підлягає тільки видаленню.

В юридичній та економічній науці співіснують протилежні погляди на обгрунтованість такого співвідношення відходів і вторинної сировини. Зокрема, є пропозиції однозначно розмежувати відходи із ширшою за вторинну сировину категорією «вторинні ресурси», якими згідно з ДСТУ 4462.0.01:2005 є сукупність відходів, що за своїм речовинним складом та фізико-механічними властивостями придатні для використання в якості чи для отримання вторинної сировини. Як критерій розмежування пропонується розглядати відповідні технології та виробничо-технологічні і/або економічні передумови для утилізації та переробки, за відсутності яких в Україні речовини, матеріали та предмети визнаються відходами, а за наявності – вторинними ресурсами, що закріпити у законодавстві [5, с. 5]. За протилежним поглядом наголошується на відсутності підстав для вказаного розмежування як за змістом понять, так і зважаючи на європейські стандарти у цій сфері. Основним аргументом прибічників цієї позиції є динамічність техніко-технологічного та економічного середовища в країні, внаслідок чого будь-які відходи за певних умов здатні перейти до категорії вторинної сировини [6, с. 76].

Окрім національного законодавства і доробок вітчизняної науки, корисним для України є також аналіз зарубіжного, зокрема, європейського, досвіду законодавчого розмежування понять «відходи» і «вторинна сировина».

Директивою про відходи, що набула чинності для держав-членів ЄС з 2008 р., юридично закріплено перехід Співтовариства до принципово нової парадигми розуміння відходів. На зміну домінуючій у другій половині XX ст. концепції «все є відходами» («*everything is waste*») поступово приходять протилежна концепція «ніщо не є відходами» («*nothing is waste*»), яка стала відповіддю на зростаючий у усьому світі дефіцит первинних матеріальних ресурсів та пов'язані із цим екологічні і соціальні загрози. Трансформаційні зрушення в культурі виробництва і споживання у бік стратегії вторинного ресурсокористування потребували розумного звуження меж категорії відходів. Цієї мети було досягнуто через виділення зі складу останніх окремих речовин і предметів, які об'єднуються поняттям «побічний продукт», та запровадження механізмів визначення кінця режиму відходів. Вторинна сировина (*secondary raw materials*), яка раніше вважалася відходами, склала відособлену категорію матеріалів, що починають своє існування із завершенням режиму відходів (*end-of-waste materials*) [19, с. с. 4-5].

Статтею 6 Директиви про відходи встановлено, що окремі відходи перестають бути такими, якщо вони пройшли утилізацію, включаючи переробку, та відповідають певним критеріям (критерії кінця режиму відходів), які повинні узгоджуватися із рядом умов, передбачених законодавством. Такі умови можна вважати загальними вимогами виходу речовин, матеріалів і предметів з-під режиму відходів і переходу їх до категорії вторинної сировини. Зокрема, зазначені умови полягають у тому, що: речовина або предмет широко вживається для певних цілей; існує ринок або потреба у такій речовині або такому предметі; речовина або предмет відповідає технічним вимогам для певних цілей, не суперечить чинному законодавству та стандартам, що застосовуються до продуктів; використання речовини або предмету не призведе до загального погіршення для довкілля чи здоров'я людини [10].

Критерії кінця режиму відходів за вимогами Директиви про відходи повинні бути обов'язково розроблені принаймні щодо таких речовин, матеріалів і предметів, як агрегати, папір, скло, метал, шини та текстиль, тобто найбільш поширених і затребуваних у виробництві видів вторинної сировини. Наприклад, критеріями кінця режиму відходів для мідного лому, який пройшов утилізацію, є: ранжування відповідно до технічних умов (замовника чи виробництва) або стандарту для безпосереднього використання у виробництві металічних речовин чи предметів; загальна кількість (вага) домішок (інших металів, землі, пилу та ін.) не може перевищувати 2 % від загальної кількості (ваги) мідного лому; відсутність небезпечних властивостей, зазначених у Додатку III до Директиви про відходи та інші [20].

Особливістю юридичної концепції відходів за законодавством ЄС є відокремлення останніх від кінцевого використання речовин, матеріалів і предметів, одержаних з відходів при здійсненні щодо них операцій з утилізації. Такими операціями, наприклад, є переробка відходів (*recycling*) та підготовка їх до повторного використання (*preparing for re-use*). Завдяки переробці відходи перетворюються у продукти, матеріали або речовини (у тому числі ті, що складають вторинну сировину), які можуть бути використані для первинної чи іншої

мети. По завершенню переробки продукти, матеріали та речовини завжди перестають бути відходами, оскільки вони наділяються новими споживчими властивостями і відповідають усім законодавчим вимогам до відповідної продукції [21, с. с. 41, 54]. У свою чергу, підготовка до повторного використання передбачає перевірку, очистку чи відновлення продуктів, що стали відходами, або їх компонентів до стану, придатного для використання із первісною метою. При цьому повторно використовуватися можуть лише продукти та їх компоненти, які вже не є відходами [10] і мають споживчі властивості аналогічні тим, які були в них до потрапляння у категорію відходів.

Отже, за законодавством ЄС вторинна сировина не охоплюється поняттям відходів. Вона розглядається як новий продукт, придатний для використання за первісною або іншою метою за всіма обов'язковими параметрами – якості, екологічної безпечності, ринку та ін. Перед залученням у виробництво і споживання такий продукт піддається утилізації у вигляді переробки або підготовки до повторного використання, чим позбавляється властивостей і ознак відходів. Щодо окремих речовин, матеріалів і предметів (папір, скло, метал та ін.) також існують критерії кінця режиму відходів, яким вони повинні відповідати після проходження вищевказаних операцій з утилізації.

За умови врахування національних особливостей економічної, техніко-технологічної, правової сфер життєдіяльності суспільства, досвід ЄС щодо законодавчого розмежування понять відходів і вторинної сировини може бути використаний і в Україні. Цьому сприятимуть зобов'язання України по наблизенню до законодавства ЄС у сфері управління відходами та ресурсами, що мають бути виконані за Угодою про асоціацію.

Висновки та пропозиції. Таким чином, проведене дослідження юридичного поняття відходів за такими його аспектами, як законодавче визначення і розмежування з суміжними поняттями дає змогу обґрунтувати ряд пропозицій щодо розв'язання виявлених проблем.

Для усунення колізії у законодавчому визначенні відходів пропонується узгодити у цій частині із Законом про відходи усі нормативно-правові акти, які приймаються у розвиток і на виконання положень цього Закону, а також ті, сфера дії яких не вимагає відступу від загального законодавчого розуміння відходів. Такі зміни мають сприяти як більш повній адаптації законодавства України про відходи до законодавства ЄС, так і підвищенню ефективності реалізації норм відповідного законодавства на практиці.

Як показало дослідження, з огляду на значимість для правозастосовної діяльності ДК 005-96, окремої уваги також заслуговує визначення відходів як об'єкта класифікації. З метою виконання завдання із удосконалення систем класифікації відходів [22], що є окремим пунктом стратегії державної екологічної політики України на найближчі роки, та створення умов для ефективної роботи у зв'язі із системою законодавства про відходи пропонується закласти в основу нового державного класифікатора відходів концептуалізоване законодавче розуміння відходів. При цьому за аналогією зі Списком відходів, який діє в ЄС, у законодавстві повинно бути застереження про те, що включення до державного класифікатора відходів речовин, матеріалів і предметів не стосується вирішення питання про їх приналежність до відходів. Речовини, матеріали і предмети вважатимуться відходами лише за умови їх відповідності визначенню останніх у Законі про відходи.

Зважаючи на науково-теоретичну дискусійність та складнощі реалізації відповідних положень законодавства про відходи на практиці, перспективним напрямом подолання проблем, пов'язаних із невизначеністю меж юридичного розуміння відходів, є розмежування юридичного поняття відходів з суміжними поняттями, зокрема, поняттям вторинної сировини. Враховуючи це на рівні національного законодавства України пропонується розробити загальні та спеціальні вимоги належності до вторинної сировини, відповідність яким дозволить виключати окремі речовини, матеріали і предмети з-під правового режиму відходів.

Загальні вимоги мають складатися з вичерпного переліку показників, яким повинні відповідати усі речовини, матеріали та предмети, що охоплюються родовим поняттям вторинної сировини. Окремо слід виділити загальні вимоги якості, рівня екологічної безпечності, ринкового попиту на відповідну вторинну сировину та ін.

Спеціальні вимоги можна встановити для вторинної сировини окремих видів чи підвидів як, наприклад, папір, гума (окремо – шини), скло, метали, деревина та ін. Такими вимогами детально визначатимуться характеристики одержуваної з відходів вторинної сировини, у тому числі – із посиланням на необхідні технічні регламенти і стандарти.

За вказаних обставин пропонується також виключити із законодавства поняття «відходи як вторинна сировина», оскільки при виконанні вищевказаних загальних і спеціальних вимог вторинна сировина у законодавчому розумінні більше не буде відходами і на неї не повинні розповсюджуватися норми законодавства про відходи. При цьому відходами, а не вторинною сировиною слід вважати: речовини, матеріали та предмети, що не відповідають загальним та (або) спеціальним вимогам належності до вторинної сировини; речовини, матеріали та предмети, для яких не передбачено спеціальних вимог належності до вторинної сировини, хоча фактично вони і можуть використовуватися замість первинної сировини.

Зазначені зміни сприятимуть підвищенню рівня якості і екологічної безпечності вторинної сировини, а також усуненню ряду перепон у її використанні, пов'язаних із правовим режимом відходів.

Подальші дослідження доречно спрямувати на встановлення набору і функцій юридичних ознак відходів, закріплених у їх законодавчому визначенні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 22-р // Офіційний вісник України. – 2013. - № 6. – Ст. 206.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27 червня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. - № 75. – Ст. 2125.
3. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: Монографія / В. І. Андрейцев. – Дніпропетровськ, 2011. – 373 с.
4. Корнякова Н. Поняття відходів за законодавством України та Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз / Н. Корнякова // Право України. – 2004. - № 5. – С. 149-153.
5. Юрескул В. О. Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2008. – 16 с.
6. Міщенко В., Виговська Г. Економіко-правовий статус відходів як вторинної сировини / В. Міщенко, Г. Виговська // Економіка України. – 2010. - № 10. – С. 74-81.
7. Міщенко В. С., Маковецька Ю. М., Омеляненко Т. Л. Інституціональний розвиток сфери поводження з відходами в Україні: на шляху європейської інтеграції / В. С. Міщенко, В. С. Маковецька, Т. Л. Омеляненко. - К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. – 192 с.
8. Пікінер В. В. Поняття «відходи»: правовий, економічний та обліковий підходи / В. В. Пікінер // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 3 (24). – С. 418-423.
9. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 36-37. – Ст. 242.
10. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. - OJ L 312, 22.11.2008. - P. 3-30.
11. Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацію/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 р. № 1120 // Офіційний вісник України. 2000. - № 29. – Ст. 1217.
12. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жовтня 1997 р. № 171 // Офіційний вісник України. 1998. - № 18. – Ст. 664.
13. Рішення Господарського суду Львівської області від 6 травня 2014 р. у справі № 914/571/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38569773>.
14. Про альтернативні види палива: Закон України від 14 січня 2000 р. № 1391-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 12. – Ст. 94.

15. Державний класифікатор України «Класифікатор відходів ДК 005-96»: затверджений і введений в дію наказом Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29 лютого 1996 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN7371.html.
16. Рішення Господарського суду Сумської області від 13 січня 2014 р. у справі № 920/1920/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36681314>.
17. ДСТУ 4462.0.01:2005 «Охорона природи. Поводження з відходами. Терміни та визначення понять». – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – 15 с.
18. Рішення Господарського суду Тернопільської області від 22 серпня 2014 р. у справі № 921/601/14-г/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40486168>.
19. Francesco de Leonardis. The Legal Provisions Governing Waste in the Italian Legal System: Annual Report, May 2011. – 13 p.
20. Commission Regulation (EU) № 715/2013 of 25 July 2013 establishing criteria determining when copper scrap ceases to be waste under Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council. – OJ L 201, 26.7.2013. – P. 14-20.
21. Guidance on the legal definition of waste and its application / Department for Environment, Food and Rural Affairs, August 2012. – 69 p.
22. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 577-р // Урядовий кур'єр. - № 135.

УДК 341.018

ТРАНСФОРМАЦІЯ КАТЕГОРИЇ «СУВЕРЕНІТЕТ» В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Турченко О.Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного і міжнародного права юридического факультета Донецького національного університету (г.Винница, Україна)

Овчарова А.Г., старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права юридического университета Донецького національного університету

Турченко О.Г., Овчарова О.Г. Трансформація категорії «суверенітет» в умовах глобалізації.

В умовах глобалізаційних процесів, зміни міжнародної системи, зміни характеру погроз трансформуються і категорія «суверенітет». При цьому чітко простежується взаємозв'язок між змінами в розумінні «глобалізації» і трансформації поняття «суверенітет».

У статті обґрунтовується, що все більше держав схильні тлумачити суверенітет держави як обов'язок, а не право. Відповідно, суверенітет держави є її обов'язком в межах поширення її юрисдикції забезпечувати основні права і свободи людини, а держава бачиться як суб'єкт, відповідальний за збереження цінностей світової спільноти на її території. А збереження і зміцнення державного суверенітету не означає ізоляцію країни від міжнародного співтовариства, а навпаки створює сприятливі передумови для динамічного розвитку її відносин зі світом відповідно до загальноприйнятих норм міжнародного права і власного сприйняття і розуміння своїх національних інтересів, на принципах взаємовигідного співробітництва і безпеки.

Ключові слова: глобалізація, суверенітет, міжнародне право.

Turchenko O.G., Ovcharova A.G. Трансформація категорії «суверенітет» в умовах глобалізації.

В условиях глобализационных процессов, изменения международной системы, изменения характера угроз трансформируется и категория «суверенитет». При этом четко прослеживается взаимосвязь между изменениями в понимании «глобализации» и трансформации понятия «суверенитет».

В статье обосновывается, что все больше государств склонны толковать суверенитет государства как обязанность, а не право. Соответственно, суверенитет государства является его обязанностью в пределах распространения его юрисдикции обеспечивать основные права и свободы человека, а государство видится как субъект, ответственный за сохранение достояний мирового сообщества на его территории. А сохранение и укрепление государственного суверенитета не означает изоляцию страны от международного сообщества, а наоборот создает благоприятные предпосылки для динамичного развития ее отношений с миром в соответствии с общепризнанными нормами международного права и собственным восприятием и пониманием своих национальных интересов, на принципах взаимовыгодного сотрудничества и безопасности.

Ключевые слова: глобализация, суверенитет, международное право.

Turchenko O., Ovcharova A. Transformation of the notion of “sovereignty” in the conditions of globalization.

Under the conditions of globalization processes, the changes in the international system, as well as in nature of threats, the sovereignty is also being transformed. Here one can trace the interdependence that has contributed to changes in the concept of “globalization” and transformations of the notion of “sovereignty”.

At the present moment more and more countries tend to interpret the state sovereignty as being an obligation, rather than a right. Sovereignty of a state is correspondingly its obligation within its jurisdiction, i.e. to ensure basic human rights and freedoms, and the state is considered to be a subject, responsible for maintaining the heritage of global community on its territory. Maintaining and strengthening state sovereignty does not mean the isolation of a country from the international community but, on the contrary, creates favorable prerequisites for the dynamic development of its relations with the world in accordance with general accepted norms of international law and individual perception of understanding its national interests based on the principles of mutually beneficial cooperation and security.

Постановка проблеми. При формуванні нового мирового порядку, прежде всего, происходит перераспределение властных полномочий из национального на глобальный уровень, появляются новые субъекты власти (глобальное государство, международные органы регулирования, неформальные центры влияния высокого уровня). Глобальное движение капитала, финансовые и информационные потоки ставят под сомнение государственный суверенитет.

Очевидно, появляется проблема национально-государственного суверенитета в пределах всепланетарного человеческого содружества, соотношений национального самосознания и интернационализма, глобализма и локализации. В этом контексте в последнее время возникает вопрос о роли суверенного национального государства как основного субъекта международных отношений в условиях глобализации, о трансформации суверенитета.

При этом изменения в современной системы международных отношений, новые глобальные тенденции, преодоление поляризующих конфликтов и формирование элементов единого мирового сообщества отнюдь не равнозначны окончательному приходу в мировую политику стабильности и гармонии, порядка и безопасности [1, с.6]

Различные государства неодинаково успешно адаптируются к новым условиям и глобальным вызовам. В этих условиях изменяется сфера реализации суверенитета государства – она может расширяться или сужаться, переходя на качественно новые уровни реализации. Ускоренная интеграция национальных экономик в глобальные финансовые рынки, прозрачность границ, рост объемов международной торговли, – все эти и другие факторы постепенно делают государства все более взаимозависимыми, вынуждая их все чаще согласовывать реализацию своих функций с межгосударственными организациями политического, экономического и военного направления.

Так, если ранее политика, как внутренняя, так и внешняя, была функцией исключительно национального государства. Государство как субъект международных отношений, для реализации своих национальных интересов осуществляло сотрудничество с другими государствами. Каждое государство решало проблемы своей обороны и безопасности либо самостоятельно, либо в коалиции с другими государствами. Например, Великобритания на протяжении всего XIX века реализовывала политику «блестящей изоляции», а США почти до Второй мировой войны отказывались от «обязывающих союзов» с другими государствами.